

Наталія Суховієнко

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0528-9494>*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького***ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ЗАСОБАМИ ДИСЦИПЛІНИ «ЛОГОПЕДІЯ»**

Nataliia Sukhoviiienko

*Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy***FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES
OF FUTURE SPEECH THERAPY TEACHERS BY MEANS
OF THE DISCIPLINE “SPEECH THERAPY”**

Анотація. У статті обґрунтовано теоретико-методичні засади формування фахових компетентностей майбутніх учителів-логопедів засобами навчальної дисципліни «Логопедія» як системотворчого складника професійної підготовки бакалаврів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Актуальність дослідження зумовлена зростанням в Україні кількості дітей із порушеннями мовлення, зокрема внаслідок стресогенних чинників воєнного часу, розширенням інклюзивної практики та оновленням стандартів вищої освіти, що потребує підготовки вчителя-логопеда, здатного самостійно здійснювати диференційовану діагностику мовленнєвих порушень, планувати й реалізовувати корекційно-розвиткову роботу з дітьми різних нозологічних груп. Схарактеризовано місце дисципліни «Логопедія» в освітній програмі підготовки бакалаврів спеціальної освіти, її міждисциплінарні зв'язки з курсами анатомо-фізіологічного, психолого-педагогічного та спеціально-методичного циклів. Розкрито компетентнісний потенціал дисципліни через співвіднесення її змісту зі спеціальними компетентностями та програмними результатами навчання, визначеними Стандартом вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Уточнено структуру фахових компетентностей майбутнього вчителя-логопеда, що формуються засобами дисципліни, у єдності діагностико-аналітичного, корекційно-методичного, комунікативно-мовленнєвого, превентивно-просвітницького, інноваційно-дослідницького та рефлексивного компонентів. Наголошено на ролі професійного портфоліо як накопичувального засобу оцінювання, який унаочнює поступ здобувача у професійному становленні. Обґрунтовано комплекс освітніх технологій компетентнісно-орієнтованого навчання: проблемні лекції, аналіз мовленнєвих карт і відеозаписів логопедичних занять, кейс-метод, моделювання фрагментів корекційних занять, розроблення дидактичних матеріалів, застосування цифрових інструментів логопедичної діагностики та корекції. Окреслено перспективу подальших досліджень.

Ключові слова: фахові компетентності; майбутні вчителі-логопеди; дисципліна «Логопедія»; професійна підготовка; спеціальна освіта; порушення мовлення; компетентнісний підхід.

Abstract. The article substantiates the theoretical and methodological foundations of the formation of professional competencies of future speech therapy teachers by means of the academic discipline “Speech Therapy” as a system-forming component of the professional training of bachelors in speciality 016 Special Education. The relevance of the study is determined by the increase in the number of children with speech disorders in Ukraine, in particular as a result of stressful factors of wartime, by the expansion of inclusive practice and by the updating of higher education standards, which requires the training of a speech therapy teacher capable of independently carrying out differentiated diagnostics of speech disorders, planning and implementing correctional and developmental work with children of different nosological groups. The place of the discipline “Speech Therapy” in the educational programme of training bachelors of special education is characterised, as well as its interdisciplinary connections with the courses of the anatomical-physiological, psychological-pedagogical and special-methodological cycles. The competence potential of the discipline is revealed through the correlation of its content with the special competencies and programme learning outcomes defined by the Higher Education Standard in speciality 016 Special Education. The structure of the professional competencies of a future speech therapy teacher formed by means of the discipline is clarified in the unity of diagnostic-analytical, correctional-methodological, communicative-speech, preventive-educational, innovative-research and reflexive components. The role of the professional portfolio as a cumulative means of assessment, which makes visible the student's progress in professional development, is emphasised. A set of educational technologies of competence-oriented learning is substantiated: problem lectures, analysis of speech cards and video recordings of speech therapy sessions, the case method, modelling of fragments of correctional sessions, development of didactic materials, and application of digital tools of speech therapy diagnostics and correction. The prospects for further research are outlined.

Keywords: professional competencies; future speech therapy teachers; discipline “Speech Therapy”; professional training; special education; speech disorders; competence approach.

Вступ. Сучасний етап розвитку національної системи освіти характеризується послідовним утвердженням інклюзивних цінностей, розбудовою мережі інклюзивно-ресурсних центрів, оновленням змісту дошкільної та початкової освіти і водночас відчутним зростанням кількості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Тривалий стрес, спричинений повномасштабною війною, вимушені переміщення сімей, переривання освітнього процесу негативно позначаються на мовленнєвому онтогенезі дітей, збільшуючи запит на кваліфіковану логопедичну допомогу в закладах дошкільної, загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсних центрах та реабілітаційних установах. За цих умов суспільство висуває якісно нові вимоги до вчителя-логопеда. Він має не лише досконало володіти класичним арсеналом логопедичної діагностики та корекції, а й бути готовим працювати з дітьми з комплексними порушеннями розвитку, в інклюзивному освітньому середовищі, у міждисциплінарній команді супроводу, застосовувати сучасні цифрові інструменти та доказові практики.

Нормативним орієнтиром професійної підготовки таких фахівців є Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» для першого (бакалаврського) рівня, який визначає інтегральну, загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності випускника, зокрема здатність здійснювати комплексний корекційно-педагогічний, психологічний та соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами, застосовувати психолого-педагогічні, корекційно-методичні та фахові знання, здійснювати діагностико-аналітичну, корекційно-розвиткову, консультативну діяльність (Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 016 Spetsialna osvita haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity, 2020; Pro vyshchu osvitu, 2014; Pro osvitu, 2017). Змінами до стандартів вищої освіти, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України від 29.12.2023 № 1583, компетентнісні вимоги до фахівців спеціальної освіти доповнено положеннями щодо раннього втручання та безбар'єрності (Pro vnesennia zmin do deiakykh standartiv vyshchoi osvity, 2023). У структурі освітніх програм спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (спеціалізація 016.01 «Логопедія») системотворча роль у реалізації цих вимог відіграє навчальна дисципліна «Логопедія» – багатосеместровий нормативний курс, що закладає науково-теоретичний і методичний фундамент фахової діяльності майбутнього вчителя-логопеда. Водночас компетентнісний потенціал цієї дисципліни, педагогічні умови та технології його реалізації потребують спеціального наукового осмислення, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Проблема професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів має ґрунтовну традицію дослідження у вітчизняній спеціальній педагогіці. Науково-методичні засади логопедії як науки та навчальної дисципліни систематизовано в підручнику за редакцією М. Шеремет, у якому висвітлено закономірності мовленнєвого онтогенезу, етіологію, патогенез, симптоматику та методи подолання порушень мовлення, що становить змістове ядро фахової підготовки логопеда (Sheremet, Tarasun, Konopliasta, Kondratenko & Cherednichenko, 2018). Теорію і практику професійної підготовки логопедів у закладах вищої освіти на засадах інтеграції медико-психологічних і педагогічних знань розроблено Н. Пахомовою, яка обґрунтувала концептуальну модель такої інтеграції та довела її вплив на якість фахової готовності випускників (Pakhomova, 2015). Зміст і структуру професійних компетентностей майбутнього вчителя-логопеда визначила О. Мартинчук, «до якої увійшли такі основні складники: компетентність у діагностико-аналітичній, корекційно-розвивальній, дидактичній, виховній, консультативній, трансформаційній, конструктивно-організаторській, комунікативній діяльності» (Martynchuk, 2015, pp. 81). Стан університетської підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивних умовах дошкільних закладів освіти проаналізовано Л. Черніченко, якою також обґрунтовано цілісну систему підготовки логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивній дошкільній освіті (Chernichenko, 2018; Chernichenko, 2021). Міжнародні орієнтири змісту фахових компетентностей фахівця з мовленнєвої терапії відображено в документі Американської асоціації мовлення, слуху та слуху (ASHA) “Scope of Practice in Speech-Language Pathology”, який окреслює сфери професійної діяльності – від скринінгу й діагностики до втручання, консультування, співпраці та адвокації (American Speech-Language-Hearing Association, 2016).

Попри вагомі здобутки в дослідженні професійної підготовки вчителів-логопедів, поза належною увагою науковців залишається власне дидактичний потенціал нормативної дисципліни «Логопедія» як засобу цілеспрямованого формування фахових компетентностей: не конкретизовано співвіднесення змісту дисципліни зі спеціальними компетентностями та програмними результатами навчання чинного стандарту; не уточнено компонентну структуру фахових компетентностей, які формуються саме засобами цієї дисципліни; не систематизовано освітні технології та діагностичний інструментарій, що забезпечують компетентнісно орієнтований характер її викладання в умовах сьогодення.

Мета дослідження – розкрити компетентнісний потенціал навчальної дисципліни

«Логопедія» та обґрунтувати зміст, освітні технології й діагностичний інструментарій формування фахових компетентностей майбутніх учителів-логопедів у процесі її вивчення. Завдання дослідження: 1) схарактеризувати місце дисципліни «Логопедія» в освітній програмі підготовки бакалаврів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» та її міждисциплінарні зв'язки; 2) уточнити структуру фахових компетентностей майбутнього вчителя-логопеда, що формуються засобами дисципліни; 3) обґрунтувати структуру фахових компетентностей, які формуються засобами дисципліни «Логопедія».

Теоретична частина. Методологічну основу дослідження становлять компетентнісний, системний, діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи; використано методи теоретичного аналізу наукових джерел і нормативних документів, структурно-функціонального аналізу освітніх програм, педагогічного моделювання та узагальнення досвіду викладання логопедичних дисциплін у закладі вищої освіти.

Дисципліна «Логопедія» належить до циклу професійної підготовки і традиційно є найбільшим за обсягом нормативним курсом освітніх програм спеціалізації 016.01 «Логопедія», що вивчається впродовж кількох семестрів. Її системотвірний характер виявляється у трьох аспектах. По-перше, змістовому: курс інтегрує знання, здобуті студентами під час вивчення анатомії, фізіології та патології органів слуху й мовлення, невропатології, загальної та спеціальної психології, вступу до спеціальності і трансформує їх у цілісну систему уявлень про мовленнєві порушення та шляхи їх подолання. По-друге, у функціональному, а саме: у межах логопедії формуються базові професійні дії вчителя-логопеда – обстеження мовлення, кваліфікація порушення, планування та проведення корекційного заняття, – які надалі конкретизуються у спеціальних методиках і закріплюються під час практик. По-третє, у перспективному: курс створює підґрунтя для опанування дисциплін магістерського рівня, самоосвіти та безперервного професійного розвитку фахівця. Такий підхід узгоджується з обґрунтованою Н. Пахомовою ідеєю інтеграції медико-психологічного та педагогічного складників професійної підготовки логопеда як умови формування його цілісної фахової компетентності. «Представлена педагогічна модель має усі ознаки системи: наявність внутрішньої організації; підпорядкованість і взаємозалежність елементів; динамічність, необхідність управління та інше» (Pakhomova, 2015, p. 25).

Компетентнісний потенціал дисципліни доцільно розкривати через пряме співвіднесення її змісту з нормативними вимогами. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна

освіта» передбачає, що випускник має усвідомлювати сучасні концепції спеціальної освіти, здійснювати діагностико-аналітичну діяльність, реалізовувати корекційно-освітній процес з урахуванням психофізичних, вікових особливостей та індивідуальних освітніх потреб осіб із порушеннями розвитку, дотримуватися вимог професійної етики (Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 016 Spetsialna osvita haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika dlia pershoho, 2020). Проектуючи робочу програму дисципліни, викладач має для кожного змістового модуля визначити, які саме спеціальні компетентності та програмні результати навчання він забезпечує, і дібрати відповідні види навчальної діяльності й засоби оцінювання. У такий спосіб дисципліна перетворюється з переліку тем на інструмент керованого формування компетентностей, а її підсумковий контроль – на процедуру вимірювання досягнення програмних результатів.

Узагальнення наукових позицій щодо змісту професійних компетентностей учителя-логопеда (Martynchuk, 2015; Pakhomova, 2015; American Speech-Language-Hearing Association, 2016) та функціональний аналіз його діяльності дають підстави виокремити у структурі фахових компетентностей, які формуються засобами дисципліни «Логопедія», шість взаємопов'язаних компонентів. Діагностико-аналітичний компонент охоплює здатність здійснювати комплексне логопедичне обстеження всіх компонентів мовленнєвої системи, диференціювати мовленнєві порушення між собою та відмежовувати їх від вікових особливостей мовлення, заповнювати й аналізувати мовленнєву карту, формулювати логопедичний висновок. Корекційно-методичний компонент передбачає володіння методиками корекції дислалії, ринолалії, дизартрії, порушень голосу, темпо-ритмічної організації мовлення, алалії, афазії, фонетико-фонематичного та загального недорозвинення мовлення, порушень писемного мовлення; уміння планувати індивідуальні, підгрупові та фронтальні заняття, добирати й виготовляти дидактичний матеріал. Комунікативно-мовленнєвий компонент відображає бездоганну культуру власного мовлення логопеда як еталона для дитини, володіння технікою мовлення, засобами виразності, а також здатність установлювати контакт із дитиною та її батьками. Превентивно-просвітницький компонент включає готовність до профілактики мовленнєвих порушень, логопедичної просвіти батьків і педагогів, пропедевтичної роботи з дітьми груп ризику. Інноваційно-дослідницький компонент охоплює здатність критично оцінювати й упроваджувати сучасні, зокрема цифрові, технології логопедичної діагностики та корекції, аналізувати ефективність власної роботи, здійснювати

прикладні дослідження; значущість цього компонента для роботи в інклюзивних умовах переконливо доведено в дослідженнях Л. Черніченко (Chernichenko, 2018; Chernichenko, 2021). Рефлексивний компонент передбачає самоаналіз професійних дій, усвідомлення меж власної компетентності та дотримання професійно-етичних норм.

Компетентісно-орієнтований характер викладання забезпечує комплекс технологій активного навчання. Проблемні лекції з опорою на реальні клінічні приклади формують професійне мислення та мотивацію. На практичних заняттях провідним є аналіз мовленнєвих карт і відеозаписів обстежень та корекційних занять: студенти вчаться фіксувати симптоматику, кваліфікувати порушення, оцінювати доцільність прийомів роботи логопеда. Кейс-метод передбачає розв'язання комплексних професійних завдань – від аналізу анамнестичних даних до розроблення перспективного плану корекційної роботи. Моделювання фрагментів логопедичних занять у парах і мікрогрупах із подальшим груповим аналізом дає змогу відпрацювати професійні дії у безпечних умовах ще до виходу на практику. Проектна діяльність (створення картотек ігор і вправ, наочно-дидактичних посібників, консультативних матеріалів для батьків) поєднує методичний і творчий складники підготовки. Окремим напрямом є опанування цифрових інструментів: комп'ютерних логопедичних ігор і тренажерів, застосунків для автоматизації звуків, електронної документації, що відповідає вимогам цифровізації освіти та розширює можливості корекційного впливу. Накопичувальним інструментом оцінювання слугує професійне портфоліо, до якого входять виконані кейси, конспекти змодельованих занять, виготовлені дидактичні матеріали та рефлексивні есе.

Досвід викладання дисципліни засвідчує, що описаний підхід підвищує усвідомленість навчання: студенти сприймають кожен модуль не як масив теоретичної інформації, а як крок до конкретних професійних умінь, що особливо виразно виявляється під час навчальних і виробничих практик та у відгуках баз практики про готовність здобувачів до самостійної логопедичної роботи.

Висновки. Навчальна дисципліна «Логопедія» є системотворчим засобом формування фахових компетентностей майбутніх учителів-логопедів,

оскільки інтегрує знання суміжних курсів, формує базові професійні дії фахівця та створює підґрунтя для подальшого професійного розвитку. Її компетентісний потенціал реалізується за умови прямого співвіднесення змісту кожного модуля зі спеціальними компетентностями та програмними результатами навчання Стандарту вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Структуру фахових компетентностей, які формуються засобами дисципліни, утворюють діагностико-аналітичний, корекційно-методичний, комунікативно-мовленнєвий, превентивно-просвітницький, інноваційно-дослідницький та рефлексивний компоненти. Ефективність їх формування забезпечують модульна побудова змісту за нозологічним принципом з єдиною логікою опрацювання кожного порушення та комплекс технологій активного навчання.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в експериментальній перевірці ефективності обґрунтованої методики та вивченні наступності формування фахових компетентностей між дисципліною «Логопедія» і спеціальними методами корекційної роботи.

Інформація про фінансування. Авторка заявляє про відсутність фінансування для проведення цього дослідження та написання цієї статті.

Інформація щодо конфлікту інтересів. Авторка заявляє про відсутність будь-яких реальних або потенційних конфліктів інтересів.

Внесок автора. Авторка є єдиним виконавцем даного дослідження, відповідальним за розроблення концепції, написання та редагування тексту рукопису.

Авторка ознайомилася з остаточною версією статті та надає згоду на її публікацію.

Інформація про використання штучного інтелекту. Авторка рукопису свідомо засвідчує, що у процесі проведення дослідження та підготовки цього рукопису не використовувала жодних інструментів або сервісів генеративного штучного інтелекту для виконання будь-яких завдань, перелічених у Таксономії делегування завдань генеративному штучному інтелекту “GAIDeT” (Generative Artificial Intelligence Delegation Taxonomy, 2025 p.). Усі етапи роботи – від концептуалізації до фінального редагування – виконано без залучення генеративного штучного інтелекту, виключно авторкою.

References

1. American Speech-Language-Hearing Association. (2016). Scope of Practice in Speech-Language Pathology. Retrieved from: <https://www.asha.org/policy/>
2. Chernichenko, L. A. (2018). Stan universytetskoï pidhotovky maibutnix lohopediv do

innovatsiinoï diialnosti v inkliuzyvnykh umovakh doshkilnykh zakladiv osvity [The state of university training of future speech therapists for innovative activity in inclusive conditions of preschool education institutions]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 3, 68–71. Retrieved from: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/

cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/innped_2018_3_16.pdf [in Ukrainian].

3. Chernichenko, L. A. (2021). *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky lohopediv do innovatsiinoi diialnosti v inkluzyvni doshkilnii osviti* [Theory and practice of professional training of speech therapists for innovative activity in inclusive preschool education] : monohrafiia. Uman : Umanskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Pavla Tychyny. 188 p. Retrieved from: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13950> [in Ukrainian].

4. Martynchuk, O. V. (2015). *Zmist i struktura profesiinykh kompetentnostei maibutnoho vchytelia-lohopedi* [Content and structure of professional competencies of a future speech therapy teacher]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika – Educational Psychology: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*, 24, 77–83. Retrieved from: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Potip_2015_24_14.pdf [in Ukrainian].

5. Pakhomova, N. (2015). *Model intehratsii medyko-psykholohichnoi ta pedahohichnoi skladovykh profesiinoi pidhotovky lohopediv* [Model of integration of the medical-psychological and pedagogical components of the professional training of speech therapists]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – A Special Child: Education and Upbringing* 1, 17–25. Retrieved from: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DLog_2015_1_5.pdf [in Ukrainian].

exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DLog_2015_1_5.pdf [in Ukrainian].

6. Pro osvitu [On Education] : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh standartiv vyshchoi osvity [On amendments to certain higher education standards] : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.12.2023 № 1583. Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/91149/ [in Ukrainian].

8. Pro vyshchu osvitu [On Higher Education] : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

9. Sheremet, M. K., Tarasun, V. V., Konopliasta, S. Yu., Kondratenko, V. O., & Cherednichenko, N. V. (2018). *Lohopediia* [Speech therapy] : pidruchnyk / za red. M. K. Sheremet. 5-te vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv : Vydavnychi Dim “Slovo”. 856 s. [in Ukrainian].

10. Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 016 Spetsialna osvita haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Higher Education Standard of Ukraine in speciality 016 Special Education for the first (bachelor's) level of higher education] : zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2020 № 799 (zi zminamy). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].

Електронна адреса відповідального за подання статті: chrysantemum14@gmail.com

Дата першого надходження статті до видання: 04.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)